

Gewijzigd programma zondag 20 september 2020

TAQA Theater De Vest, Alkmaar
Kleine Zaal

Aanvangstijd 12.00 & 14.30 uur

Ciconia Kwartet

Emma Rhebergen, viool
André Felipe Lima, viool (Brazilië)
Madi Luimstra, altviool
Jobine Siekman, cello

Joseph Haydn
(1732-1809)

Strijkkwartet in D gr. t. opus 20 nr. 4
Allegro di molto
Un poco adagio affettuoso
Minuet. Allegretto alla zingarese
Presto e scherzando

Felix Mendelssohn-Bartholdy uit 4 Stukken voor strijkkwartet, opus 81: Capriccio
(1809-1847)

Antonín Dvořák
(1841-1904)

Strijkkwartet nr. 12 'Amerikaans' in F gr. t., opus 96
Allegro ma non troppo
Lento
Molto vivace
Finale: vivace ma non troppo

Toelichting gewijzigd programma zondag 20 september 2020 TAQA Theater De Vest Alkmaar

Toelichting

In een tijd dat het nationalisme in de muziek bloeide als nooit tevoren en landen als Rusland, Spanje, Finland en Noorwegen hun eigen muzikale taal ontdekten, trok Antonin Dvořák naar de Verenigde Staten om daar van 1892 tot 1895 compositieles te geven aan het Conservatorium van New York. Natuurlijk nam hij de tradities uit het westen mee zoals de strijkkwartetten van Joseph Haydn die de peetvader van het genre was en het vroegromantische werk van iemand als Felix Mendelssohn. Maar de Tsjech die de muziek van zijn vaderland weer uit het slop had getrokken, hamerde bij de Amerikaanse componisten in spe vooral op het ontdekken van de Amerikaanse eigenheid. En die konden ze vinden in de Amerikaanse volksmuziek, de liederen uit de Appalachian Mountains en de vele overgeleverde negro spirituals. Met onder andere zijn Negende symfonie leek Dvořák zelf het goede voorbeeld te geven. En of die symfonie net als zijn ‘Amerikaanse’ strijkkwartet nu Amerikaans is of niet, hij bracht in elk geval de kracht van de erfenis van componisten als Mendelssohn en Haydn onder één noemer met de Amerikaanse volksmuziek en voedde daarmee de verbeeldingskracht van vele jongere generaties Amerikaanse componisten.

Het idee van een ensemble van twee violen, een altviool en een cello, een strijkorkest in het klein, werd al wel gebruikt door andere componisten toen Joseph Haydn zich in het midden van de achttiende eeuw aan het componistenfront meldde. De grote verdienste van de man die aan het hof van de Esterházy's furore zou maken was dat hij de vier instrumenten in de loop der tijd een volstrekt gelijkwaardige rol gaf. De eerste strijkkwartetten die Haydn schreef noemde hij nog wel Divertimenti, gelegheidsmuziek voor uiteenlopende situaties. Pas met de strijkkwartetten opus 33 die hij in de jaren tachtig van de achttiende eeuw schreef, gaf Haydn aan dat de werken ‘op een geheel nieuwe manier’ gecomponeerd waren, waarbij de gelijkwaardigheid van en de dialoog tussen alle instrumenten centraal stond. Toch is de voedingsbodem voor die ‘geheel nieuwe manier’ zo'n tien jaar eerder te vinden in de 1772 geschreven strijkkwartetten op. 20. Haydn schreef de collectie van zes kwartetten, die louter vanwege een zoon op de voorkant van de eerste uitgave de bijnaam Zonnekwartetten kreeg, in 1772 op de golven van een nieuwe moraal die over Europa raasde. Jean Jacques Rousseau predikte de teruggang naar de natuur, terwijl auteurs als Goethe en Schiller in hun ‘Sturm und Drang’-werken uiting gaven aan grote menselijke emoties en individualisme. Het **Strijkkwartet op. 20 nr. 4 in D** kan staan voor het geheel in de wijze waarop Haydn deze invloeden verwerkte. Hij brak met de lichtvoetige ‘Stile galant’, paste om dat duidelijk te maken een veel contrapuntischer schrijfwijze toe en hij verwees impliciet, zoals in de finale, of expliciet zoals in het derde deel ‘alla zingarese’, op zijn Hongaars, naar de volksmuziek van de Hongaarse zigeuners. Al met al zijn het deze strijkkwartetten op. 20 waaraan Haydn de eretitel ‘vader van het strijkkwartet’ dankt.

Felix Mendelssohn was in vele opzichten een atypische romantische componist. Hij bestudeerde het werk van Johann Sebastian Bach, wat onder andere resulteerde in de eerste grote publieke heropvoering van de Matthäus Passion in 1829, en hij stond dicht bij de kamermuziekwerken van Haydn en Mozart dan bij die van zijn tijdgenoten. Zo schreef Mendelssohn zes strijkkwartetten die de lessen van Haydn en Mozart verder

perfectioneerden. De bekendste daarvan is ongetwijfeld zijn postuum gepubliceerde strijkkwartet in f op. 80 uit 1847 dat hij schreef ter nagedachtenis aan zijn net overleden zus Fanny. Gelijk met op. 80 verscheen een set van Vier stukken voor strijkkwartet op. 81, zelfstandig overgeleverde werken die geenszins een eenheid vormen en daarom ook onafhankelijk van elkaar uitgevoerd kunnen worden. De eerste twee delen stammen uit 1847, het laatste deel is een jeugdwerk uit 1823 en het derde deel **Capriccio** schreef Mendelssohn in 1843. Het bijna zes minuten durende werk begint als een soort Lied ohne Worte met een barcarolle en mondt uit in een frenetieke fuga waarin Mendelssohn zijn kennis van het werk van Bach dankbaar geheel naar zijn eigen hand zet.

Toen Antonin Dvořák in 1892 inging op de uitnodiging van miljonairsvrouw Jeanette Thurber om tegen een vorstelijk salaris het net opgerichte conservatorium van New York te leiden en de Amerikaanse muziek een impuls te geven, was hij op het toppunt van zijn roem in zijn eigen Tsjechië. Zowel op symfonisch als op kamermuzikaal vlak had hij zich bewezen en toen hij in 1893 in de Verenigde Staten zelf zijn eerste werken schreef had hij al acht symfonieën en elf van de in totaal veertien strijkkwartetten achter zijn naam staan. Toch zouden de Negende symfonie en het Twaalfde strijkkwartet in F op. 96 zijn bekendste werken worden. Dvořák schreef het strijkkwartet kort na de symfonie 'Uit de nieuwe wereld' tijdens een memorabele vakantie in 1893. Hij was even weg van het drukke New York en te gast bij de gemeenschap van Tsjechische emigranten in Spillville, Iowa. De hereniging met zijn gezin en de rust van de natuur deden hem aan zijn geliefde Tsjechië denken en geïnspireerd schreef hij in korte tijd een strijkkwartet. Het kwartet dat begint met een meeslepemde pentatonische melodie was wezenlijk anders, eenvoudiger zelfs dan zijn eerste strijkkwartetten. Hoewel Dvořák naar eigen zeggen een 'rechttoe rechtaan strijkkwartet' wilde schrijven en daarom dacht 'aan de geliefde vader Haydn', menen velen net als in de Negende symfonie een grote invloed van de Amerikaanse volksmuziek van de negerbevolking en de indianen terug te vinden. Dvořák gaf alleen maar aan dat het werk 'in Amerika' geschreven is en heeft nooit uitsluitel gegeven over Amerikaanse invloeden. Het hymnische tweede deel zou door een volksmelodie geïnspireerd kunnen zijn en het ritmische laatste deel is wel in verband gebracht met Indiaanse trommelpatronen, maar de ritmiek, melodiek en ook de pentatoniek zijn niet specifiek Amerikaans. Het enige echt Amerikaanse in het kwartet is de melodie aan het begin van het derde deel. Deze zou afkomstig zijn van de roep van een Amerikaanse zangvogel, de Zwartvleugeltangare. Hoe dan ook: met zijn Twaalfde kwartet eerde hij niet alleen Joseph Haydn, hij inspireerde ook generaties Amerikaanse componisten om met de westerse traditie als springplank een geheel eigen weg te gaan.

Paul Janssen

Het **Ciconia Kwartet** is een ensemble dat bestaat uit leden van het Ciconia Consort; sinds de oprichting in 2012 geeft het strijkorkest Ciconia Consort spraakmakende uitvoeringen. Het orkest speelt muziek uit alle stijlperiodes, van barok tot modern. Naast de grote strijkerswerken staan ook vaak onbekende meesterwerken en Nederlandse premières op het programma. Het orkest biedt niet alleen een concert, maar een echte avond of middag uit, waarbij concerten in een thematische context worden geplaatst.

De Nederlandse violiste Emma Rhebergen is een veelzijdige musicus, met een grote liefde voor kamermuziek. Zij is veelvuldig op het podium te vinden in Nederland en België, in onder meer haar ensembles Chekhov trio, Metis kwartet en als duo met pianiste Michelle Chow, als ook als soliste en in verschillende (kamer)orkestformaties. Emma volgde haar bachelor-, master- en concertmusicusopleiding aan de conservatoria van Den Haag, Maastricht en Brussel, bij Vera Beths en Yuzuko Horigome. Op dit moment is Emma aanvoerder van de tweede violen van het strijkorkest Ciconia Consort.

André Felipe Lima is een Braziliaanse violist, afkomstig uit São Paulo. Hij is alumnus van het São Paulo State Youth Orchestra en is vijf jaar geleden naar Nederland verhuisd. Als ontvanger van één van de talentbeurzen studeert hij nu aan het Conservatorium van Amsterdam. Naast zijn studie is André sinds 2 jaar vast lid van het Ciconia Consort.

De Brits-Nederlandse altvioliste Madi Luimstra behaalde haar bachelor diploma aan de Trinity Laban Conservatoire of Music and Dance in Londen bij Matthew Jones en Emmanuella Reiter als TCM Trust Scholar en haar Masters aan het conservatorium van Utrecht bij docent Richard Wolfe in 2019. Ze is een enthousiaste orkestmusicus en heeft opgetreden in beroemde Europese zalen zoals de Berliner Philharmonie, Teatro la Fenice, het Concertgebouw, en de Royal Festival Hall. Madi speelt kamermuziek in het Florestan Ensemble maar heeft ook een passie voor andere genres, zo heeft ze opgetreden met het Metropole Orkest, jazz band Maisha en ‘progressive rock’ musicus Rick Wakeman van Yes.

Jobine Siekman is als getalenteerde celliste een veelgevraagd soliste en kamermusicus in Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Ze won zowel solistische prijzen (Nationaal Cello Concours 2016 en Anna Shuttleworth Bach prijs) als in diverse ensembles zoals het Alkyona Quartet en het Chloé Trio. Afgelopen jaar was zij in de Royal College of Music in Londen aangesteld als de Mills Williams Junior Fellow, daarvoor behaalde ze daar haar bachelor en master diploma's. Ze gaf concerten in o.a. Wigmore Hall, Royal Albert Hall en het Concertgebouw Amsterdam. Haar instrument, een cello van Lefèbvre, heeft ze in bruikleen van het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds.